

KUTI MÓNIKA

Az öngondoskodás elvének felértékelődése avagy háztartásunk pénzügyei

Bevezetés

Az egyén élete választások sorozata, témánk szempontjából pedig naponta meghozott pénzügyi döntések összessége, halmaza. Sokféle apró és nagyobb horderejű pénzügyi döntéssel szembesülünk már a tanulás évei során, majd a munka világába belépve, családot alapítva, végül a nyugdíjas évek alatt. Az életpálya során előnyös, ha sikerül kialakítani egy olyan hatékonyan működő pénzügyi stratégiát, mely támogatja törekvéseinket, segíti terveink megvalósítását és a háztartás vagyonának hatékony kezelését.

Állandóan változó pénzügyi világban az egyénnek évről évre felül kell vizsgálnia a személyes tulajdon menedzselésének alapelveit, privát vagyona összetételét, bevételi és kiadási tételeinek összhangját, valamint nagy általánosságban háztartása pénzáramainak fenntarthatóságát. A cél végső soron a hosszú és rövid távú életcélok megvalósításához szükséges pénzügyi védőszféra megteremtése, melynek elérése nem kis kihívás. *Az államilag finanszírozott jóléti rendszer várható erodálódása lassan és fokozatosan felértékeli az egyén számára az öngondoskodás elvét, melyhez az út gondolkodásbeli váltáson és vagyonakkumuláción keresztül halad.*

A személyes vagyon

A háztartás felfogható egy kis méretű gazdálkodási egységként, mely jövedelem-áramokat generál kiadásainak fedezésére, többféle módon próbálja növelni a tulajdonában lévő vagyon értékét, saját működéséhez és vagyontárgyainak megszerzéséhez belső és külső forrásokat von be.

A vállalatfinanszírozásból ismert mérlegkimutatás és eredménykimutatás szerkezete és főbb elvei alkalmazhatók a háztartásra is. A *vagyonmérleg* adott időpontban pillanatfelvételnként mutatja a háztartás eszköz és forrás oldalát (1. táblázat). A háztartási vagyonskimutatásban az eszközök likviditási, a források pedig lejáratil sorrendben sorakoznak egymás után. A likviditás arra utal, hogy az adott eszközt milyen könnyen lehet eladni, illetve készpénzzé konvertálni adott időn belül, lehetőleg veszteség nélkül.

A vagyonsmérlegből lényegében azt szűrhetjük le, hogy milyen eszközökből, milyen vagyontárgyakból áll a háztartás és ahhoz milyen külső és/vagy belső finanszírozás társul.

1. táblázat. A háztartás vagyommérlege

Eszközök	Források
<p><i>Likvid eszközök:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Készpénz • Folyószámla egyenleg • Betétszámla • Pénzpiaci számla • Állampapírok 	<p><i>Rövid lejáratú kötelezettségek:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hitel- és bevásárló kártyák egyenlege • Folyószámla hitel • Személyi hitelek • Lombard hitel • Jövedelemadó • Hosszú lejáratú kötelezettségek éven belül esedékes tőkötörlesztése
<p><i>Befektetett eszközök:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Befektetések: <ul style="list-style-type: none"> ○ Kötvények ○ Részvények ○ Befektetési alapok ○ Nyugdíjpénztári egyenleg: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kötelező ▪ Önkéntes ○ Egyéb • Tárgyi eszközök: <ul style="list-style-type: none"> ○ Ékszerek ○ Értékes bútorok ○ Autó ○ Ingatlan • Immateriális javak: <ul style="list-style-type: none"> ○ Szerzői jogok 	<p><i>Hosszú lejáratú kötelezettségek:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Áruhitel • Diákhitel • Autóhitel • Lakáshitel • Jelzáloghitel • Gyermektartási kötelezettség • Egyéb <p><i>Saját vagyon:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Jövedelemtöbblet • Örökség • Vissza nem fizetendő összegek • Nyeremények • Befektetések árfolyamnyeresége

A háztartás *saját vagyonát* (net worth) maradék elven lényegében az összes eszköz és az összes kötelezettség különbségeként lehet meghatározni. A saját vagyon bármilyen pénznemben kifejezett nagysága azt mutatja meg, hogy a birtokolt vagyonelemek összességének mekkora részét finanszírozza saját forrás az adósságállomány felett. A saját vagyon gyarapodása több csatornából táplálkozik. Például az éves kiadási szintet meghaladó bevételi többletből is saját vagyon keletkezik a forrás oldalon, ami az eszköz oldalon megjelenhet készpénz, betét, kötvény, részvény, befektetési jegy és egyéb vagyontárgy formájában. Ugyanez vonatkozik a családtól vagy más szervezetektől kapott vissza nem fizetendő összegekre, örökségre, nyereményekre és a befektetéseken realizált árfolyamnyereségekre is. Ezzel ellentétben vagyonvesztéshez vezet például az éves bevételek mértékét túllépő költségek és a befektetéseken elszenvedett árfolyamvesztés.

A saját vagyon az eszközstruktúrához mért viszonylatában árulkodik az egyén pénzügyi helyzetének stabilitásáról. Egy 10 millió forintos saját vagyon sokkal kiegyensúlyozottabb finanszírozási pozícióról árulkodik, ha tehermentes ingatlannal, autóval, mérsékelt kockázatos befektetési állománnyal és százezer forintos hitelkártya-tartozással párosul, mint ha 50 millió forintos adósságállomány mellé társul.

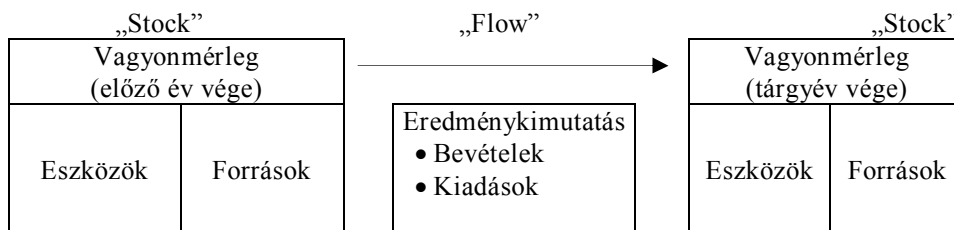
Éppen ezért az *eladósodottsági mutató*, ami az összes adósság és az összes eszköz hányadosa, fontos jelzőszám mind a vagyontulajdonos, mind a hitelezők számára. A kötelezettség-állomány emelkedésével nő a háztartást terhelő adósságszolgálat (tőketörlesztés és kamatfizetés) nagysága, amit a jövedelemáramokból kell fedezni a létfenntartási költségek levonása felett.

A jövedelmi viszonyokban beálló változások, a kiadási oldal megugrása, a likvid eszközök megcsappanása vagy a háztartás teherbíró képességét meghaladó eladósodás fizetési problémákat idézhet elő. A pénzügyi gondok elkerülését tehát a jövedelmi szint emelése és a forrás struktúrában a saját vagyon irányába való eltolódás segíti, hiszen a saját vagyon nem terhelt visszafizetési kötelezettséggel és lejáratú struktúrával, így a vagyontulajdonos számára tartós finanszírozási forrást jelent egész élete során.

A likviditási nehézségeket csökkentheti, ha a háztartás tartja magát a *lejáratú illeszkedés elvéhez* (maturity matching). Ennek az elvnek a lényege eszköz oldalról az, hogy a likvid eszközök nyújtsanak fedezetet a rövid lejáratú kötelezettségekre, míg a befektetett eszközök pedig a hosszú lejáratú tartozásállományra és a saját vagyonra. Forrás oldalról ugyanez úgy néz ki, hogy lehetőleg a likvid eszközöket rövid lejáratú kötelezettségek finanszírozzák, míg a hosszú lejáratú befektetéseket és vagyontárgyakat hosszú lejáratú adósság és a saját vagyon finanszírozza. Ha az eszközök között túl sok a likvid eszköz, melyek után elérhető hozamok általában alacsonyabbak, mint más befektetési formák felett, akkor a háztartás konzervatív stratégiát követve ugyan nagyon könnyedén tesz eleget éven belüli kötelezettségeinek, de közben feláldozza a nagyobb megtérüléssel – igaz nagyobb kockázattal is – járó befektetési lehetőségeit. Míg ha a háztartás egy agresszív stratégiát követve minimalizálni próbálja a likvid formában tartott eszközeinek állományát, akkor könnyen fizetési nehézségekkel találkozhatja magát szemben.

Míg a vagyonkimutatás adott időpillanatban mutatja a háztartás vagyonállományát (stock), a két vagyonkimutatás között eltelt időperiódusban bekövetkezett állományváltozások egy részét (flow) a *háztartás eredmény-kimutatása* követi nyomon (1. ábra). Minden bevétel növeli és minden kiadás csökkenti a saját vagyont. A bevételi többlet hatására emelkedik a saját forrás állománya, kiadási többlet hatására azonban nő az eladósodottsági ráta, mert csökken a saját vagyon.

1. ábra. A háztartás pénzügyi helyzete „stock-flow” szemléletben

A háztartás eredmény-kimutatásának jövedelmi oldalát erősíti a havi rendszerességgel kapott nettó bér, a nyugdíj, a munkanélküli segély, egyéb jutalmak, jutalékok, a kapott kamatok, osztalékok, a szellemi szabad foglalkozásból származó jövedelmek, a beszedett bérleti díjak, a kapott gyermektartási díj és egyéb bevételek. A kiadások között találhatóak a rezsiköltségek (közös költség, gáz-, víz-, villany- és távfűtési díjak), az élelmiszerekre, egyéb fogyasztási cikkekre, a ruházatra, a közle-

kedésre, a szórakozásra, a biztosításra kiadott összegek, adók, fizetett kamatok és egyéb költségek. A két oldal pozitív egyenlege valamilyen formában – készpénz, betét, állampapír, befektetési jegy, ingatlan stb. alakjában – saját vagyonná alakul, viszont fogyasztás esetén a vagyongyarapodás lehetősége elmarad.

A vagyonomérleg és az eredménykimutatás a háztartás számára olyan eszköztárat biztosít, mellyel a vagyontulajdonosok monitoring alatt képesek tartani a pénzügyi folyamatokat és a kívánt cél érdekében módosítani tudják jövedelemteremtő, hitel-felvételi, fogyasztási, illetve befektetési tevékenységeiket. Az életpálya más-más szakaszában az egyént, a családot más-más prioritások hajtják, változhat a kockázat-vállalási hajlandóság, ennek megfelelően a vagyonelemek közötti arányok átértékelhetők és átalakíthatók. Az életpálya elején fontosabb a vagyongyarapodás, az akkumuláció, a „stock” felépítése, míg a nyugdíjas évek alatt többet jelentenek a nyugdíj mellé párosuló kiegészítő jövedelmek. Ennek értelmében más is a befektetési stratégia.

A pénzügyi pozíció és jövedelmi-kiadási helyzet mérésére szolgáló kimutatók nem tartalmazzák a háztartást fenntartók személyében megtestesülő humán tőkét (egészség, szociális kapcsolatrendszerek, végzettség, stb.), mely kulcstényező a működtetés hatékonyságában, a jövedelemgenerálási potenciálban és a források feletti átgondolt allokációban. A magasabb végzettség magasabb jövedelmi szinteket valószínűsít, míg a betegeskedéssel kapcsolatos többletkiadások a vagyonakkumuláció elől szívja el a forrásokat.

Jól látható, hogy az egyén számára a saját vagyonának menedzselése bonyolult folyamat, összetett döntési folyamatok eredménye, melyre a vagyontulajdonos döntési kompetenciáján belül és kívül álló erők hatnak.

A személyes vagyont veszélyeztető társadalmi, gazdasági folyamatok

Korunk társadalmában és gazdaságában több olyan jelenség is van, mely a háztartások vagyonfelhalmozó tevékenységét nehezítheti és hosszú távon erodálhatja. Ezek közül hat nagyobb csomópontra koncentrálok annak ellenére, hogy a kérdéskör ennél sokkal tágabb és szerteágazóbb.

Az ország külső eladósodása. Az ország fokozódó eladósodása a jóléti állam fenntarthatóságának problémáját már felvetette, a jóléti rendszer támpillérei – az ingyenes oktatás, az egészségügy és a nyugdíjrendszer – hosszú távú állami finanszírozhatósága lassan megkérdőjeleződik. Az állam valószínűsíthető visszaszorulásával a jóléti szolgáltatások árának kitermelése egyre inkább az azt igénybe vevőkre hárul, akik számára rendkívül fontos, hogy jövedelmi, vagyoni és gondolkodási attitűd szempontból képesek legyenek fogadni a pénzügyi felelősségükből eredő új helyzetet.

Öregedő társadalom. Akárcsak a nyugati országok, Magyarország is szembesül az öregedő társadalom tényével. Jelenleg az országban 10,1 millió lakosból 3 millió részesül nyugdíjban vagy nyugdíjszerű ellátásban, amit az állam a folyó bevételekből finanszíroz. A folyó nyugdíjakat a gazdaságilag aktív népességnek kell kitermelnie, miközben az országban a gazdasági aktivitási ráta 49,8% volt 2003-ban és a kilencvenes évek óta nem lépte át az 50%-ot. Ezek a demográfiai folyamatok a várható havi nyugdíjak szintjét veszélyeztetik, miközben a gazdaságilag aktívan maradó populációra kettős terhet rónak, mivel egyrészt a folyó jövedelmeikből levont járulékok áttételen keresztül a nyugdíjtömeget finanszírozzák, másrészt ez alatt az idő alatt már fennáll számukra a kényszer, hogy előtakarékoskodjanak az önfinanszíro-

zással összekapcsolt hosszú távú célokra (gyermekoktatására, a háztartás egészségügyi kiadásaira, nyugdíjra).

Magas válási statisztikák. Napjainkban minden második házasság válással végződik hazánkban. A házasságkötéskor az érzelmi és szociális dimenziók mellett egy kisebb, gazdálkodási érdekszövetség is létrejön: a házasságkötés után szerzett javak felett vagyonszövetség létesül, közös vagyonná válik a megvásárolt autó, lakás, családi ház, a befektetési számlák és még sok egyéb. Válással épp ez a vagyonszövetség szűnik meg. A válással járó vagyonszövetség révén a korábbi háztartás mérlegkimutatása tulajdonjogilag és értékét tekintve kettészakad, mellyel a különálló felek finanszírozási pozíciói gyengülnek. Az egyik elvált fél vagyonszövetségébe beépül a gyermeknevelési kötelezettség, mint adósságelem, a másik fél jövedelemszerkezetében ugyanez bevételként realizálódik abban az esetben, ha a volt párjában fennáll a fizetési hajlandóság vagy képesség.

A válások gyakorisága és az egyénre kifejtett pénzügyi következményei rámutatnak a házassági szerződéssel kapcsolatos ismeretek fontosságára, mely a házasságlandók vagyoni helyzetének jogi keretek közötti tisztázásával segíthet a pénzügyi viták csillapításában és sérelmek elkerülésében.

Nemek közötti jövedelmkülönbségek. Közismert tény, hogy a férfiak keresete magasabb, mint a nőké. A nő/férfi kereseti arány 2003-ban átlagosan 84% volt. Az átlagtól természetesen eltérőek lehetnek az egyes végzettségi szinthez rendelődő, vagy a köz- és versenyszférában érvényesülő nemek közötti jövedelmkülönbségek. A férfiak számára a magasabb kereset révén a jövedelem-kimutatásba magasabb éves bevétel generálódik, s ha ezt a többletet nem fogyasztják el, akkor saját vagyonuk is gyorsabban növekszik, mint a hölgyek esetében. Ha ehhez hozzá tesszük, hogy a félretett magasabb összegű megtakarítások – a pénz időértékének megfelelően – az idő során egyre nagyobb tétellel halmozódik kamatos kamat hatást feltételezve, akkor nyugdíjas korokra a férfiak kedvezőbb anyagi helyzetbe kerülnek, mint a nők. A jelenségkör tudatában a nők számára fontossá válik, hogy tisztában legyenek a befektetési lehetőségekkel, a kockázat és megtérülés kapcsolatával annak érdekében, hogy a keresetkülönbségeket passzív – tehát nem bérjövdelemből származó – bevételekkel csökkentsék. Emellett, ha kiegyensúlyozott párkapcsolatban vagy házasságban élnek, akkor a létfenntartási kiadások megoszlása javíthat pénzügyi helyzetükön.

Regionális különbségek. Az ország régiói között meglévő, munkahelyteremtő és -megtartó képességgel, átlagkeresetekkel és általában növekedési lehetőségekkel kapcsolatos különbségek polarizálják az odatelepült háztartások jövedelemgeneráló és vagyonszövetségpotenciálját. Ezek is olyan szempontok, melyeket mérlegelni kell minden háztartásnak lakóhely-választáskor, letelepedéskor és általában a hosszú távú pénzügyi stratégia kialakításakor.

Fogyasztás-centrikus magatartásminták. A piacgazdasági átmenet óta gyökeresen átalakult az ország fogyasztási kultúrája; korábban nem tapasztalt árubeség, feldolgozhatatlan mennyiségű reklám, egymás után szaporodó bevásárló központok és a nyugatias, fogyasztásalapú életérzés özönlötte el a magyar társadalmat. A fogyasztás-centrikus magatartásminták és szimbólumrendszerek a háztartás hosszú távú pénzügyi stabilitására akkor válnak különösen veszélyessé, ha az öngondoskodás szempontjából rendkívül fontos előtakarékoskodási alapok elöl vonják el a for-

rásokat, hiszen a fogyasztás olyan kiadás, ami nem válik vagyonelemmé, így nem szolgálja a vagyongyarapodást.

További tényezők. A háztartások pénzügyi stabilitását nagyon sok egyéb körülmény is befolyásolja, melyekre már csak felsorolás szinten szeretnék utalni. A munkahely elvesztése, a munkanélküliként eltöltött idő, a gazdaságilag aktív periódus hossza, alapvető pénzügyi összefüggések meg nem értése, a pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos ismeretek hiánya, de több makroökonómiai kedvezőtlen változás eshetősége is negatívan hathat a háztartásokra.

Összegzés

Egy háztartás vagyonakkumulációs, valamint jövedelemteremtő és -felhasználó folyamatai igen komplex rendszert alkotnak, melynek megértéséhez alapvető pénzügyi ismeretek szükségesek annak érdekében, hogy a vagyontulajdonos az elérhető és rendelkezésre álló forrásokban rejlő potenciált ésszerűen, de a kockázatokat mérlegelve kiaknázhassa.

Az ismerethiány és a jelenleg zajló nagy gazdasági, társadalmi átalakulás meg nem értése nem realizált vagyonnövekménybe vagy nem kívánt veszteségekbe torkollhat. Az oktatásnak – benne a felnőttoktatásnak – fontos szerepe van abban, hogy a hallgatók fel legyenek vértézve a modern világ pénzügyi kihívásaival szemben is.

Az állam fokozódó eladósodása, az öregedő társadalom, a magas válási arány, a férfiak és nők között érvényre jutó jövedelemkülönbségek, a regionális különbségek és a fogyasztás-centrikus attitűd térhódítása hatással vannak és lesznek az egyének vagyoni és jövedelmi helyzetére. Ezen folyamatok egy része *felértékeli az öngondoskodás elvét*, mely arra épül, hogy az egyén felelős saját jólétéért és képes finanszírozni az ezzel kapcsolatos igényeit és kiadásait. Az öngondoskodás elvének várható térhódítását Magyarországon a módosabb középrétegek hiánya teszi kockázatosá, az önfinanszírozó háztartás gondolata *a lakosság megfelelő vagyonakkumulációja és attitűdváltása nélkül társadalmi feszültségek góciává válhat.*

